



**TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF ECONOMICS**

VOLUME 7 / 2024

LABOR ECONOMICS

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ilmiy elektron jurnali

**LABOR ECONOMICS AND
HUMAN CAPITAL**

scientific electronic journal

2025-yil 3-son

Volume 4, Issue 3, 2025



**MEHNAT IQTISODIYOTI
VA INSON KAPITALI**
ISSN: 3030-3117



LABORECONOMICS.UZ

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

№ 3-2025

**ЭКОНОМИКА ТРУДА И ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ
КАПИТАЛ**

LABOR ECONOMICS AND HUMAN CAPITAL

“Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy elektron jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi (OAK) rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 328/3-sonli qarori bilan ro'yxatga olingan.

Muassis: “Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy maktabi.

Tahririyat manzili:

100066, Toshkent shahri, Islom Karimov ko'chasi,
49 uy

Elektron manzil: ilmiymaktab@gmail.com

Jurnal web-sayti: www.laboreconomics.uz

Bog'lanish uchun telefonlar:

+998998818698

Tahririyat Kengashi raisi:**(Chairman of the Editorial Board)**

Abduraxmanov Qalandar Xodjayevich, O'zFA akademigi

Tahririyat Kengashi a'zolari:**(Members of the Editorial Board)**

Sharipov Kongratboy Avezimbetovich, t.f.d., prof.
Yusupov Axmadbek Tadjiyevich, i.f.d., prof.
Raifkov Kudratilla Mirsagatovich, i.f.d., prof.
Xalmuradov Rustam Ibragimovich, i.f.d., prof.
Umurzakov Baxodir Xamidovich, i.f.d., prof.
Nazarov Sharofiddin Xakimovich, i.f.d., prof.
Jumayev Nodir Xasiyatovich, i.f.d., prof.
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof.
Zokirova Nodira Kalandarovna, i.f.d., prof.
Xudoyberdiyev Zayniddin Yavkachevich, i.f.d., prof.
Muxiddinov Erkin Madorbekovich, i.f.f.d., (PhD)
Xolmuxammedov Muhsinjon Murodullayevich, i.f.n., dots.
G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich, i.f.d., prof.
Irmatova Aziza Baxramovna, i.f.d., prof.
Shakarov Zafar Gafarovich, i.f.f.d., (PhD)

Jamoatchilik Kengashi a'zolari:**(Community Council members)**

Bred Bodenxauzen (AQSh)
Jon Ankor (Buyuk Britaniya)
Odegov Yuriy Gennadevich (Rossiya Federatsiyasi)
Xeynz Miller (AQSh)
Sung Dong Ki (Koreya Respublikasi)
Masato Xivatari (Yaponiya)
Gerxard Feldmayer (Germaniya)
Eko Shri Margianti (Indoneziya)
Ahmed Mohamed Aziz Ismoil (Misr)
Rohana Ngah (Malayziya)
Sharifah Zanniyerah (Malayziya)
Teguh Dartanto (Indoneziya)
Nur Azlinna (Saudiya Arabistoni)
Muhammed Xoliq (Pokiston)
Alisher Dedaxonov (Toshkent)

Mas'ul muharrir (Editor-in-Chief): G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich

Ijrochi muharrir (Executive Editor): Iskandarova Dilafruz Ikrom qizi

Veb-administrator (Web admin): Musayev Xurshid Sharifjonovich



MUNDARIJA (CONTENTS)

MEHNAT BOZORI VA MEHNAT MUNOSABATLARI

A.J.Anvarxonov	<i>The role of special economic zones in job creation</i>	5-12
F.B.Batirov	<i>Dunyo istiqbolli tajribalarini qo'llash orqali bandlikni ta'minlash</i>	13-22
T.M.Bobojonov	<i>Yashil iqtisodiyot sharoitida ish bilan bandlik imkoniyatlarini kengaytirishda sun'iy intellektning roli</i>	23-37
F.A.Ibragimova D.I.Iskandarova	<i>Tadbirkorlik faoliyatida marketing strategiyalarining mehnat unumdorligiga ta'siri</i>	38-45
A.A.Nizametdinov	<i>Mahallalarda aholini o'zini o'zi band qilishni baholash omillari</i>	46-56

INSON KAPITALI

M.O.Hamrokulov	<i>From workforce to human capital: the future of management</i>	57-63
Y.X.Turdiyeva	<i>Особенности развития государственно частного партнёрства в системе дошкольного образования республики Узбекистан</i>	64-68

INSON TARAQQIYOTI

N.S.Qayumova	<i>Cultural and socio-economic drivers of informal social protection systems in Uzbekistan</i>	69-80
D.I.Iskandarova	<i>O'zbekistonda aholi turmush farovonligini yaxshilash va daromadlarni oshirishda tadbirkorlikni rivojlantirishning ahamiyati</i>	81-88

KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH

S.P.Qurbonov	<i>“Kambag'allik qopqoni” faolligi va uni unumli bandlik tamoyillari asosida so'ndirish imkoniyatlari</i>	89-104
--------------	---	--------

INSON RESURLARINI BOSHQARISH

I.A.Imomov D.X.Umirova	<i>Improving the system of human resource capacity management in higher education institutions: evidence from Uzbekistan</i>	105-121
M.G.Umarxodjayeva N.R.Omanova	<i>Tashkilotlarning ichki va tashqi muhitini baholash</i>	122-131

M.G.Tuychiyeva	<i>Современные тенденции и вызовы в банковском риск-менеджменте</i>	132-141
TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH		
A.A.Abduqahorov	<i>Kichik va o'rta biznes subyektlari eksport faoliyatini qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish yo'nalishlari</i>	142-151
Z.T.Amirov	<i>Sanoat mahsulotlari tayyorlash jarayoniga xos xususiyatlar</i>	152-160
I.S.Foziljonov	<i>O'zbekistonda faoliyat yurituvchi korxonalarda pul oqimlari samaradorligini baholash amaliyoti</i>	161-168
Ch.A.Jabborova	<i>Aksiyadorlik jamiyatlarida soliq majburiyatlari hisobi...</i>	169-175
S.R.Safayeva	<i>Environmental sustainability in tourism: perspectives for Uzbekistan</i>	176-185
S.R.Yakubov	<i>Yakka tartibdagi tadbirkorlar faoliyatini soliqqa tortish mexanizmining rivojlanish bosqichlari</i>	186-198
GENDER TENGLIGI		
Sh.Q.Xoliyorova	<i>Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohasida xotin-qizlar barqaror ish bilan bandligini oshirishning istiqbolli yo'nalishlari</i>	199-208



MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ISSN: 3030-3117

<https://laboreconomics.uz/>



O'ZBEKISTONDA FAOLIYAT YURITUVCHI KORXONALARDA PUL OQIMLARI SAMARADORLIGINI BAHOLASH AMALIYOTI

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li

Toshkent xalqaro universiteti

Biznes va innovasion ta'lim fakulteti dekani

i.f.f.d., dosent

e-mail: ifoziljonov@tsue.uz

DOI: https://doi.org/10.55439/LEHC/vol2_iss1/a203

Annotasiya. Ushbu maqolada O'zbekistonda faoliyat yuritayotgan korxonalarining pul oqimlari samaradorligini baholash jarayoni atroflicha yoritilgan. Mamlakatda bozor iqtisodiyotini chuqurlashtirish, xususiyl sektorning kengaytirish, davlat korxonalarini transformatsiya qilish va moliyaviyl barqarorlikni ta'minlash zarurati bilan izohlanadi. Tadqiqotda korxonalarining likvidlik darajasi, ustav kapitali rentabelligi, debitor-kreditor munosabatlari va asosiy fondlarni yangilash sur'atlari asosiy ko'rsatkichlar sifatida tahlil qilingan. Shu orqali korxonalarining moliyaviyl holati, investitsiya salohiyati va to'lovga qobillik imkoniyatlari baholangan. ERP va avtomatlashtirilgan hisobot tizimlarining joriy etilishi pul oqimlari ustidan samarali nazoratni ta'minlashga imkoniyat yaratishi ta'kidlangan. Xususan, pul oqimlarini samarali boshqarish korxonalarining moliyaviyl barqarorligi, strategik rivojlanishi va raqobatbardoshligini ta'minlashda hal qiluvchi omil ekanligi qayd etilgan.

Kalit so'zlar: Pul oqimlari, samaradorlik, korxona barqarorligi, likvidlik, rentabellik, moliyaviyl boshqaruv, asosiy fondlar, debitor qarzlari, kreditor qarzlari, investitsiya salohiyati, iqtisodiy islohotlar, strategik rivojlanish.

ПРАКТИКА ОЦЕНКИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕНЕЖНЫХ ПОТОКОВ В ДЕЙСТВУЮЩИХ ПРЕДПРИЯТИЯХ УЗБЕКИСТАНА

Фозилжонов Иброхимжон Сотволдиходжа угли

Декан факультета Бизнеса и инновационного образования

Ташкентского международного университета,

кандидат экономических наук, доцент

Аннотация. В данной статье подробно рассматривается процесс оценки эффективности денежных потоков предприятий, действующих в Узбекистане. Его актуальность обосновывается необходимостью углубления рыночной экономики в стране, расширения частного сектора, трансформации государственных предприятий и обеспечения финансовой устойчивости. В исследовании в качестве основных показателей проанализированы уровень ликвидности предприятий, рентабельность уставного капитала, состояние дебиторской и кредиторской задолженности, а также темпы обновления основных фондов. На этой основе оценены финансовое состояние, инвестиционный потенциал и платёжеспособность предприятий. Отмечается, что внедрение ERP-систем и автоматизированных систем отчётности создаёт возможности для обеспечения более эффективного контроля

над денежными потоками. В частности, подчёркивается, что эффективное управление денежными потоками является ключевым фактором обеспечения финансовой устойчивости, стратегического развития и конкурентоспособности предприятий.

Ключевые слова: денежные потоки, эффективность, устойчивость предприятия, ликвидность, рентабельность, финансовое управление, основные фонды, дебиторская задолженность, кредиторская задолженность, инвестиционный потенциал, экономические реформы, стратегическое развитие.

PRACTICE OF ASSESSING THE EFFICIENCY OF CASH FLOWS IN ENTERPRISES OPERATING IN UZBEKISTAN

Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhuja ugli

Dean of the Faculty of Business and Innovative Education

Tashkent International University

PhD, Associate Professor

Abstract. This article provides a comprehensive analysis of the process of assessing the efficiency of cash flows in enterprises operating in Uzbekistan. The relevance of this process is explained by the need to deepen the market economy in the country, expand the private sector, transform state-owned enterprises, and ensure financial stability. The study analyzes the key indicators such as the level of enterprise liquidity, return on charter capital, the state of accounts receivable and payable, and the rate of renewal of fixed assets. Based on these indicators, the financial condition, investment potential, and solvency of enterprises are assessed. It is emphasized that the introduction of ERP systems and automated reporting systems creates opportunities for effective control over cash flows. In particular, it is noted that effective cash flow management is a decisive factor in ensuring financial stability, strategic development, and competitiveness of enterprises.

Keywords: cash flows, efficiency, enterprise stability, liquidity, profitability, financial management, fixed assets, accounts receivable, accounts payable, investment potential, economic reforms, strategic development.

Kirish

O'zbekistonda bozor iqtisodiyotini chuqurlashtirish, xususiy sektorni kengaytirish va davlat korxonalarini transformasiya qilish jarayonida pul oqimlari samaradorligini aniqlash korxonalar barqarorligi va rivojini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bunday tahlil orqali korxona rahbarlari, investorlar va moliyaviy institutlar o'z qarorlarini asosli qabul qilishlari mumkin. Samarali pul oqimi yuqori likvidlik, yaxshi boshqaruv, xavfsiz moliyaviy muhit va investisiyaviy jozibadorlik bilan bog'liq. Demak, pul oqimlari samaradorligini baholash faqat moliyachi mutaxassislar uchun emas, balki strategik menejment uchun ham muhim hisoblanadi. O'zbekistondagi iqtisodiy muhit, xususan, sanoat korxonalarining tarkibi, moliyaviy mexanizmlarining rivojlanish darajasi, soliq siyosati, bank tizimi va investisiya muhiti pul oqimlarining samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Mamlakatdagi umumiy iqtisodiy barqarorlik, narxlar inflyasiyasi, valyuta kurslari va bozor kon'yunkturasi pul oqimlarining o'sishi yoki pasayishiga ta'sir ko'rsatadi. Masalan, tashqi savdo bilan shug'ullanuvchi korxonalarda valyuta kursining o'zgarishi naqd pul tushumlariga sezilarli ta'sir etadi. Milliy

buxgalteriya standartlari va davlat tomonidan talab qilinadigan moliyaviy hisobot shakllari ham korxonada pul oqimlarini aniq ko'rish va tahlil qilish imkonini belgilab beradi. Xususan, yirik korxonalarning xalqaro standartlarga mos hisobotlari tahlilni yengillashtiradi. ERP, CRM, buxgalteriya dasturlari va avtomatlashtirilgan to'lov tizimlari orqali pul oqimlari to'liq hisobga olinishi ta'minlanadi. Bu samaradorlikni oshirishda muhim omildir. Bunday tizimlar korxona rahbariyatiga aniq ma'lumotlarni real vaqtda taqdim etishi mumkin.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi

Korxonalarda pul oqimlarini prognoz qilishning aniq va samarali amalga oshirilishi korxonalar barqaror faoliyati uchun hal qiluvchi omil hisoblanadi. Xususan, Richard Brelli va Styuart Mayers (2020) tadqiqotida aksiyadorlik jamiyatlarida pul oqimlarini prognoz qilish korxonaning qiymatini belgilash hamda investisiya qarorlarini asoslashning eng muhim vositasi ekanligi ta'kidlangan. Erix Xelfert (2019) o'z ilmiy izlanishlarida naqd pul oqimlarini prognoz qilish korxonaning likvidlik holatini baholash va moliyaviy rejalashtirishda xatolarga yo'l qo'ymaslik uchun asosiy shart ekanligini ko'rsatib bergan. Asvat Damodaran (2018) pul oqimlarini prognoz qilish va diskontlangan pul oqimlari usulini aksiyadorlik jamiyatlari kapital qiymatini aniq baholashda eng ishonchli metod sifatida asoslaydi. Shu bilan birga, Milton Fridman (2006) pul oqimlari prognozining makroiqtisodiy ahamiyatini yoritib, pul aylanishi va inflyasiya darajasini oldindan belgilash orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash mumkinligini qayd etadi. Mahalliy olim O'. Hoshimov (2021) esa sanoat korxonalarida pul oqimlarini prognoz qilish investisiya salohiyatini oshirish va moliyaviy yo'qotishlarni kamaytirishda muhim omil ekanligini asoslab bergan. Sh. G'ulomov (2020) tadqiqotida esa pul oqimlari prognozini to'g'ri amalga oshirish korxonalarning investisiya jarayonlarini samarali yo'lga qo'yishi va raqobatbardoshligini ta'minlashda muhim o'rin tutishini ta'kidlagan.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu maqolada, O'zbekistonda faoliyat yuritayotgan "Andijonbiokimyo", "O'zmetkombinat" va "Gidromaxsusqurilish" aksiyadorlik jamiyatlari tanlab olinib, ularning 2019–2024 yillar moliyaviy ko'rsatkichlari asosida pul oqimlari samaradorligi tahlil qilindi. Tahlil jarayonida korxonalarning operasion, investisiya va moliyaviy faoliyatlari bilan bog'liq pul oqimlari o'rganildi. Maqsad-korxonalarning pul oqimlaridan foydalanish samaradorligini baholash, moliyaviy barqarorlik va raqobatbardoshlikni ta'minlash uchun taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Empirik ma'lumotlarni tahlil qilish jarayonida moliyaviy koeffitsiyentlar tahlili, trend tahlili va qiyosiy tahlil usullari qo'llanildi. Shuningdek, likvidlik, rentabellik va to'lovqobilik kabi asosiy ko'rsatkichlar asosida korxonalardagi muammolar va ustunliklar aniqlandi. Tadqiqotda korrelyasion va regression tahlil elementlaridan foydalanilib, pul oqimlari o'zgarishiga ta'sir etuvchi omillar o'rganildi. Olingan natijalar asosida korxonalarning moliyaviy

barqarorligini ta'minlash va pul oqimlari boshqaruvini samarali tashkil etish bo'yicha ilmiy xulosalar hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Tahlil va natijalar

Pul oqimlarining samaradorligi to'g'ridan-to'g'ri menejmentning strategik qarorlari, rejalashtirish, xarajatlar nazorati va debitor-kreditor munosabatlarini boshqarish darajasiga bog'liq. O'zbekistondagi korxonalarda pul oqimlari samaradorligini baholashda bir qator moliyaviy ko'rsatkichlardan foydalaniladi. Bu ko'rsatkichlar asosida korxonaning likvidlik darajasi, investisiya salohiyati, debitor qarzlari bilan bog'liq xavflar va boshqa muhim elementlar aniqlanadi. Pul oqimlari samaradorligi — bu korxona o'zining faoliyati jarayonida shakllantirgan va sarflagan naqd mablag'larning qay darajada oqilona boshqarilayotganini ko'rsatuvchi ko'rsatkichlar yig'indisidir. Ushbu samaradorlik darajasini aniqlash orqali korxonaning iqtisodiy holati, moliyaviy barqarorligi va rivojlanish salohiyatini baholash mumkin bo'ladi. Pul oqimlari samaradorligini baholashda odatda operatsiyalar, investitsiyalar va moliyaviy faoliyatlar bilan bog'liq oqimlar o'rganiladi. Shuningdek, pul tushumi va chiqimi o'rtasidagi mutanosiblik, pul aylanish tezligi va aylanma kapitalning likvidligi kabi jihatlar ham tahlil qilinadi. 1-jadvalda korxonalarning ushbu ko'rsatkichlarini tahlil qilib o'tamiz.

1-advaldan ko'rinib turganidek, “Andijonbiokimyo” AJning ustav kapitali rentabelligi yillar davomida barqaror o'sgan, ayniqsa 2024 yil keskin yaxshilanish kuzatiladi. Umumiy to'lovqobilik darajasi oxirgi ikki yilda juda qulay: doimiy ravishda 2,9 atrofida, absolyut likvidlik juda o'ziga xodir. 2021 va 2023 y. yuqori, keyin keskin pasayishlar bor — naqd-qisqa pul pozitsiyasida hisoblanadi. Asosiy fondlarni yangilash intensiv, ammo siklli: 2020 yil so'ng pasayish, 2023–2024 yillarda qayta faollashishdir.

“O'z” va “qarz” manbalari nisbati ma'lumotda fond yangilanishiga identik berilgan. Agar haqiqatdan shunday o'zgargan bo'lsa, qarzga qaraganda o'zining ulushi ustun va nisbat nisbatan barqaror. Absolyut likvidlikdagi katta tebranishlar qisqa muddatli to'lovlar kalendarini notekis qiladi. Investisiya sikllari yuqori bo'lgan yillardan keyin pul aylanmasida bosim yuzaga kelishi mumkin. Qisqa muddatli pul taqvimini qat'iylashtirib, hisob-kitob intizomini avtomatlashtirish, debitorlarning to'lov intizomi bo'yicha “erta ogohlantirish” mezonlari qo'llanilgan. Asosiy vositalar yangilashini “tomchi-tomchi” tarzda, pul oqimi piklariga mos taqsimlashdan iborat. Kassa-rezerv maqsadli diapazon belgilash (masalan, oylik operatsion xarajatlarning ma'lum ulushi miqdorida) va uni muntazam ushlab turish lozim. “O'zmetkombinat” AJ ning ustav kapitali rentabelligi o'zgaruvchanligi kuzatiladi. 2021-yili izchil pasayib, 2024-yilga kelib yana ham pasayib ketgan. To'lovga qobilik 2019–2023-yillarda qoniqarli diapazonda bo'lgan, 2024-yilda 1,01 ni tashkil etib, ishchi kapitalga bosim katta bulmoqda. Absolyut likvidlik 2021-yilda yetarli darajada bo'lmayapti. Asosiy fondlarni yangilash sur'ati pasayib boryapti — aktivlar “qarishi” xavfi mavjud. “O'z-qarz” nisbati 2019-yilda yuqori o'z manbalariga suyanan, keyin tez ravishda qarzga suyanch kuchaygan va

2023-yilda 1 dan past, 2024-yilda qisman yaxshilangan. Ishchi kapital tanqisligi va naqd yetishmovchiligi operatsiyalar barqarorligiga xavf solmoqda. Investisiyalarni yeskin qisqartirish oqibatida asosiy vositalar samaradorligi pasayishi, ishlab chiqarish xarajatlari o'sishi mumkin. Qarz yuki yuqori bo'lib, foiz xarajatlari natijaga bosim qilmoqda.

1-jadval

Aksiyadorlik jamiyatlari moliyaviy-xo'jalik faoliyati samaradorlik ko'rsatkichlari²⁹

Andijonbiokimyo AJ	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Ustav kapitalining rentabellik ko'ffisiyenti	0,2	0,3	0,3	0,3	0,4	0,6
Umumiy to'lovga qobillikni qoplash ko'ffisiyenti	1,6	2,4	1,7	1,5	2,9	2,9
Absolyut likvidlik ko'ffisiyenti	0,005	0,1	0,5	0,1	0,8	0,1
Asosiy fondlarni yangilash ko'ffisiyenti	3,5	5,7	2,5	1,6	4,1	3,4
Emitentning o'z mablag'lari va qarz mablag'lari nisbati	3,5	5,7	2,5	1,6	4,1	3,4
O'zmetkombinat AJ	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Ustav kapitalining rentabellik ko'ffisiyenti	1,59	0,99	6,7	0,45	0,15	0,09
Umumiy to'lovga qobillikni qoplash ko'ffisiyenti	1,9	2,2	1,7	1,76	1,82	1,01
Absolyut likvidlik ko'ffisiyenti	0,07	0,3	0,6	0,06	0,04	0,11
Asosiy fondlarni yangilash ko'ffisiyenti	0,31	0,09	0,09	0,13	0,12	0,05
Emitentning o'z mablag'lari va qarz mablag'lari nisbati	15,45	1,47	0,9	1,7	0,89	1,35
«Gidromaxsusqurilish» AJ	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Ustav kapitalining rentabellik ko'ffisiyenti	1,52	1,52	0,68	0,0041	0,01	0,0119
Umumiy to'lovga qobillikni qoplash ko'ffisiyenti	1,04	1,04	1,88	1,57	1,34	1,05
Absolyut likvidlik ko'ffisiyenti	0,06	0,015	0,003	0,041	0,003	0,001
Asosiy fondlarni yangilash ko'ffisiyenti	0,11	0,021	0,013	0,73	0,7	0,63
Emitentning o'z mablag'lari va qarz mablag'lari nisbati	0,267	0,306	0,385	0,342	0,252	0,214

Bizning fikrimizcha, aylanma kapitalni tezkor “ochish”: debitorlar bilan qayta shartlashish, ombor qoldiqlarini optimallashtirish, buyurtma–inkassa jarayonini qisqartirishga e'tibor berish kerak. To'lovlar tartibini qayta rejalashtirib, korxona ularning hajmini 1,3–1,5 atrofiga chiqarishga, qisqa pul

²⁹ Акциядорлик жамиятларининг молиявий натижалари асосида муаллиф томонидан тайёрланди

buferini shakllantirishga harakat qilishi lozim. Asosiy fondlar bo'yicha “mikroyangilash” dasturi, energiya tejankor uskunalar, modernizasiyani amalga oshirish maqsadga muvofiq. Qarz portfelini qayta tuzib, uzoq muddatli resurs ulushini oshirish, foiz risklarini xedjlash lozim. “Gidromaxsusqurilish” AJning Ustav kapitali rentabelligi 2022 y.dan deyarli “nol”ga yaqin — operasion marja va/yoki kontrakt portfelida muammolar ehtimoli katta. To'lov qobiliyatligi 2021 yilda ijobiy bo'lib, so'ng izchil pasayib borib 2024 yilda 1,05 ni tashkil etib xavf chegarasig kelib qolgan. Absolyut likvidlik butun davr mobaynida yetarli darajada bo'lmagan. Asosiy fondlar yangilanishi 2022–2024 yillarda yetarli sur'at olgan, ammo bu daromadga aylanmagan. O'z mablag'larining qarz mablag'lariga nisbati butun davrda 1 dan past va pasayib boradi. Ishlab chiqarish quvvatlariga kiritilgan sarmoyalar hozircha pul oqimiga aylanmayotgani sababli qarz xizmat ko'rsatishi va kundalik sarflar qiyinlashgan.

Qarz majburiyatlari ustunligi foiz xavfini oshib bormoqda. Shartnomaviy kechikishlar kassada uzilishlarga olib keladi. Loyiha portfelini qayta tartiblash orqali tez pulga aylanadigan obyektlarga aylantirish lozim. Korxona har kungi pul kirim–chiqim cheklashi, to'lov kalendarini qat'iylashtirish, avans to'lovlar bo'yicha mijozlar bilan qo'shimcha kelishuvlar amalga oshirish maqsalga muvofiq. Qarzlarni restrukturizatsiyalash lozim. Muddatlarini uzaytirish, foiz stavkasi bo'yicha qayta kelishish lozim bo'ladi. Rentabellik masalasiga ham e'tibor berish lozim, “Andijonbiokimyo” AJ barqaror o'smoqda. Eng yuqori o'zgaruvchanlik — “O'zmetkombinat” va eng past va nobarqaror korxona “Gidromaxsusqurilish” hisoblanadi. “Andijonbiokimyo” oxirgi ikki yilda ijobiy holatda, “O'zmetkombinat” zararsizlik nuqtasida, “Gidromaxsusqurilish” ham barqaror deb bo'lmaydi. Absolyut likvidlik bo'yicha barchasida muammo jihatlari mavjud, ayniqsa 2022–2024 yillarda “O'zmetkombinat” va “Gidromaxsusqurilish” korxonalarida kuzatilgan. “Andijonbiokimyo”da asosiy vositalarni yangilanishi amalga oshirilmoqda. “O'zmetkombinat”da bu holat nafaol, “Gidromaxsusqurilish” AJda 2022 yildan keskin amalga oshirilgan. “Andijonbiokimyo” AJda o'z mablag'lari ulushi yuqori hisoblanib, “O'zmetkombinat”da leveredj keskin orshgan va “Gidromaxsusqurilish” AJda qarz mablag'lari salmog'i ustun.

Shuningdek, pul oqimlari orqali kompaniyaning kreditorlar oldidagi qobiliyati, dividend to'lash imkoniyatlari, ichki investisiya salohiyati va xarajatlarni optimallashtirish imkoniyatlari baholanadi. Har qanday moliyaviy rejalashtirish jarayoni pul oqimlarini hisobga olmasdan to'liq bo'la olmaydi. Pul oqimlarini samarali boshqarish va uning samaradorligini aniq baholash iqtisodiy barqarorlikka erishishning muhim sharti hisoblanadi. O'zbekistondagi korxonalar uchun bu masala nafaqat moliyaviy hisobotlarni to'g'ri yuritish, balki strategik rivojlanish, investisiya faoliyatini rejalashtirish va xatarlarni kamaytirish uchun ham muhimdir.

Bugungi sharoitda har bir korxona rahbariyati o'z faoliyatini rejalashtirishda pul oqimlarining holatini teran anglashi, ularni samarali boshqarish strategiyasini ishlab chiqishi va muntazam ravishda tahlil qilib borishi lozim. Shundagina milliy iqtisodiyotda barqaror va raqobatbardosh subyektlar shakllanishi mumkin.

So'nggi yillarda O'zbekistonda iqtisodiy islohotlar, xususiylashtirish jarayonlari, davlat korxonalarini modernizasiya qilish, bank sektoridagi o'zgarishlar va investisiya muhitini yaxshilash borasida ko'plab ishlar amalga oshirildi. Bu o'zgarishlar korxonalarning moliyaviy boshqaruviga, xususan, pul oqimlarini to'g'ri va samarali boshqarishga alohida e'tibor talab qiladi.

Qator islohotlar natijasida moliyaviy hisobot berish shaffofligi oshirildi, buxgalteriya standartlari xalqaro me'yorlarga yaqinlashtirildi. Bu esa pul oqimlarini baholashda aniq va ishonchli ma'lumotlardan foydalanish imkonini bermogda. O'zbekistondagi korxonalarda pul oqimlari samaradorligini ta'minlashda quyidagilarga e'tibor qaratish lozim:

- korxonaning ishlab chiqarish salohiyati va mahsulot aylanishi;
- sotuv siyosatining samaradorligi va debitor qarzlari bilan ishlash darajasi;
- qarzдорlik darajasi va moliyaviy majburiyatlarning muddatlilik;
- valyuta xavflari, inflyatsiya, soliq siyosatining o'zgarishi;
- bank tizimi orqali pul harakatining tezligi va ishonchliligi.

Agar korxona bu omillarni to'g'ri boshqarsa, pul oqimlari barqaror va ijobiy yo'nalishda shakllanadi. Aks holda, pul tanqisligi yuzaga kelib, korxonaning barqaror faoliyatiga tahdid solishi mumkin.

Pul oqimlarini samarali boshqarish va uning samaradorligini aniq baholash iqtisodiy barqarorlikka erishishning muhim sharti hisoblanadi. O'zbekistondagi korxonalar uchun bu masala nafaqat moliyaviy hisobotlarni to'g'ri yuritish, balki strategik rivojlanish, investisiya faoliyatini rejalashtirish va xatarlarni kamaytirish uchun ham muhimdir.

Xulosa

Xulosa o'rnida shuni aytish joizki, O'zbekiston korxonalarida pul oqimlari samaradorligini baholash moliyaviy barqarorlik va raqobatbardoshlikni ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Tahlil etilgan “Andijonbiokimyo” AJda barqaror o'sish va asosiy fondlarni yangilash jarayoni kuzatilgan bo'lsa, “O'zmetkombinat” AJda likvidlikning pasayishi va qarz yukining oshishi moliyaviy xavflarni kuchaytirayotgani ma'lum bo'ldi. “Gidromaxsusqurilish” AJda esa to'lov qobiliyatining zaifligi va qarz majburiyatlari ustunligi korxonaning barqaror faoliyatiga jiddiy tahdid solmogda. Demak, korxonalarda pul oqimlarini samarali boshqarish, debitor-kreditor munosabatlarini optimallashtirish, investisiya jarayonlarini maqsadli yo'lga qo'yish va moliyaviy nazoratni kuchaytirish zarur. Pul oqimlarini to'g'ri baholash va prognoz qilish iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, investisiyaviy salohiyatni oshirish hamda milliy iqtisodiyotda raqobatbardosh subyektlarni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Richard A. Brealey, Stewart C. Myers. 2020. “Principles of Corporate Finance”. McGraw-Hill Education, 13th Edition.
2. Erich A. Helfert. 2019. “Techniques of Financial Analysis: A Practical Guide to Managing and Measuring Business Performance”. McGraw-Hill.
3. Aswath Damodaran. 2018. “Corporate Finance: Theory and Practice”. Wiley.
4. Milton Friedman. 2006. “Monetary Theory and Economic Policy”. Aldine Transaction.
5. Ҳошимов Ў. 2021. “Корхоналар молиявий таҳлили”. Тошкент: Иқтисодиёт нашриёти.
6. Ғуломов Ш. 2020. “Инновацион молия ва инвестиция жараёнлари”. Тошкент: Иқтисодиёт нашриёти.
7. Chen Mark T. 2007. “Cash Flow Forecasting and Financial Planning in Corporate Firms”. Journal of Applied Finance, Volume 17, Issue 2, pp. 45–59.
8. Rajendra R. 2013. “Cash Flow Projection and Shareholder Value in Joint Stock Companies”. International Journal of Financial Management, Volume 22, Issue 4, pp. 64–73.
9. Bragg Steven M. 2010. “The Ultimate Cash Flow Forecasting Handbook”. Accounting Tools Publishing.
10. Yun Li, Luiz Moutinho, Kwaku K. Opong, Yang Pang. 2014. “Cash flow forecast for South African firms”. Review of Development Finance, Volume 5, Issue 1, June 2015, Pages 24–33.
11. James C. Van Horne, John M. Wachowicz. 2016. “Fundamentals of Financial Management”. Pearson Education.
12. Eugene F. Brigham, Michael C. Ehrhardt. 2019. “Financial Management: Theory & Practice”. Cengage Learning, 16th Edition.
13. Myers Stewart C., Rajan Raghuram G. 1998. “The Paradox of Liquidity”. Quarterly Journal of Economics, Volume 113, Issue 3, pp. 733–771.
14. Modigliani Franco, Miller Merton H. 1963. “Corporate Income Taxes and the Cost of Capital: A Correction”. American Economic Review, Volume 53, Issue 3, pp. 433–443.

Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali



+998 71 239 28 13



Tashkent, Uzbekistan



ilmiymaktab@gmail.com



www.laboreconomics.uz